

Індекс УДК 379.8:316.334.55

Олександр Ігорович СОЛДАТЕНКО

orcid.org/0000-0001-7400-2779

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мистецьких дисциплін*

Національного університету «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г.Шевченка

(Чернігів, Україна) ssanya2012@ukr.net

Марина Сергіївна КОВАЛЬ

orcid.org/0000-0003-4670-3230

Культурорганізатор Наумівського будинку народних традицій і дозвілля,

(с. Наумівка, Корюківського району, Чернігівська області, Україна)

koval-m-a@ukr.net

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОГО ДОЗВІЛЛЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ СЕЛА НАУМІВКА КОРЮКІВСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У статті розглянуті питання організації культурно-дозвілєвої діяльності у сільській місцевості та її вплив на формування особистості громадян України, особливо дітей та молоді в наш час. Метою статті є розкриття та аналіз особливостей роботи з організації культурного дозвілля мешканців села Наумівка Корюківської ОТГ і обґрунтування перспективних напрямів її вдосконалення. У статті розглянуто проблему функціонування закладів соціокультурної сфери у сільській місцевості, що зумовлена стрімким ростом інформатизації українського суспільства та невідповідністю між сутністю соціокультурної діяльності й існуючими в реальній дійсності формами, методами її організації та проведення в об'єднаних територіальних

громадах Чернігівської області. У статті проаналізована культурно-просвітницька робота Будинку народних традицій і дозвілля села Наумівка, що дає сільському населенню можливість задовольнити свої розважальні, духовні, пізнавальні, фізичні, художні, аматорські та ін. потреби. Автори діляться власним досвідом моніторингу думок місцевих мешканців після проведення масштабних свят. Вони звертають увагу на причини зменшення кількості відвідувачів соціокультурних заходів в останні роки. У статті акцентується увага на перспективних напрямках діяльності закладу культури: впровадження в закладі малих форм робіт; підлаштування під інтереси різних категорій населення; залучення до співпраці небайдужих односельців; PR-менеджмент; моніторинг якості послуг; співпраця з державними установами, органами самоврядування, громадськими організаціями, місцевим бізнесом; волонтерство. Автори роблять висновки, що для вирішення проблеми, потрібні спільні зусилля всіх рівнів влади, культпрацівників і односельців та пропонують у майбутньому перетворити заклад культури у багатофункціональний культурно-освітньо-розважальний центр. На практиці результати даного дослідження можуть бути застосовані у роботі працівників закладів культури інших об'єднаних територіальних громад України та використані при навчанні студентів у галузі культури і мистецтва спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності.

Ключові слова: сільський клуб, заклад культури, дозвілля, культурні заходи, соціокультурна діяльність.

Oleksandr Ihorovych SOLDATENKO

orcid.org/0000-0001-7400-2779

*Candidate of pedagogic sciences (Ph.D. in Pedagogics),
Associate Professor of the Department of Art Disciplines;
T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"
(Chernihiv, Ukraine) ssanya2012@ukr.net*

Maryna Serhiivna KOVAL

orcid.org/0000-0003-4670-3230

Cultural organizer of the Naumiv House of Folk Traditions and Leisure

(Naumivka Village, Koryukiv district, Chernihiv region, Ukraine)

[*koval-m-a@ukr.net*](mailto:koval-m-a@ukr.net)

CURRENT PROBLEMS OF ORGANIZING CULTURAL LEISURE OF THE RURAL POPULATION ON THE EXAMPLE OF THE VILLAGE OF NAUMIVKA OF THE KORYUKIV UNITED TERRITORIAL COMMUNITY

The article deals with the organization of cultural and leisure activities in rural areas and its influence on the formation of the personality of citizens of Ukraine, especially children and youth. The purpose of the article is revealing and analyzing of the features of the work on organizing cultural leisure for the residents of the village of Naumivka, Koryukiv UTC and substantiate promising areas for its improvement. The article deals with the problem of the functioning of institutions of the socio-cultural sphere in rural areas, which is due to the rapid growth of informatization of Ukrainian society and the discrepancy between the essence of socio-cultural activities and the forms that exist in reality, the methods of its organization and implementation in the united territorial communities of the Chernihiv region. The article analyzes the cultural and educational work of the House of Folk Traditions and Leisure in the village of Naumivka, which gives the rural population the opportunity to satisfy their entertainment, spiritual, cognitive, physical, artistic, amateur and others needs. The authors share their experience of monitoring the opinions of local residents after large-scale holidays. They draw attention to the reasons for the decrease in the number of visitors to social and cultural events in recent years. The article focuses on the promising areas of activity of the cultural institution as: implementation in the institution of small forms of work; adjustment to the interests of various categories of the population; attraction to cooperation of caring fellow villagers; PR-management; service quality monitoring;

cooperation with government agencies, self-government bodies, public organizations, local businesses; volunteering. The authors conclude that in order to solve the problem, joint efforts of all levels of government, cultural workers and fellow villagers are needed, and they propose to turn the cultural institution into a multifunctional cultural, educational and entertainment center in the future. In practice, the results of this study can be applied in the work of employees of cultural institutions of other united territorial communities of Ukraine and used in teaching students in the field of culture and art, specialty 028 Socio-cultural event management.

Key words: *country club, cultural institution, leisure, cultural events, social and cultural activities.*

Постановка проблеми. Дозвілля є важливою складовою життя людини і певною формою її самовираження. Його якість і різноманітність може впливати на здоров'я та відчуття добробуту людей.

Організація культурно-дозвіллевої діяльності у сільській місцевості має надзвичайний вплив на формування особистості, особливо в дитячому віці. Зараз важливо приділяти увагу родинам переселенцям, особливо дітям, яким вкрай важливо відволікатися від теми війни, розслабитися і емоційно відпочити.

На сьогодні дозвілля і відпочинок молодих людей у сільській місцевості не часто асоціюється з культурними подіями і закладами. Відпочинок для них зазвичай відбувається у приватному просторі і пов'язаний з відновленням себе і власного ментального здоров'я; можливістю не працювати і задовольняти базові потреби, наприклад, сон. Крім цього, молоді люди майже не розділяють поняття «відпочинок» і «дозвілля». Водночас дозвілля молоді часто пов'язують з публічними і громадськими просторами міст, а також із закладами культури (Cedos, 2022).

Саме тому тема організації дозвілля для вирішення культурних потреб мешканців сільської місцевості не втрачає своєї актуальності. Навпаки, ця

суперечність ускладнюється та поповнюється все більшими протиріччями. Ці незлагодженості зумовлені насамперед невідповідністю між стрімким ростом інформатизації суспільства, сутністю культурно-дозвіллевої діяльності й існуючими в реальній дійсності формами і методами її організації та проведення у сільських об'єднаних територіальних громадах. Заклади культури дають сільському населенню можливість задовольнити свої розважальні, духовні, пізнавальні, фізичні, художні, аматорські та ін. потреби, тому проблема поліпшення якості дозвіллевої діяльності в культурних установах територіальних громад є актуальною і соціально важливою в будь-який час, навіть при умовах пандемії і особливо війни (Cedos, 2022).

Аналіз досліджень. Аналітичний огляд наукової, педагогічної та фахової літератури показав, що сучасним підходом до вивчення поняття дозвілля є розгляд його не лише з точки зору вільного вибору, а й особистих зацікавлень людини. Дослідники в цій області також звертають увагу на структурні передумови доступності дозвілля для різних груп людей. На це впливають різні фактори, зокрема сфера зайнятості та умови праці, кількість вільного часу, рівень доходу, гендер, вік, місце проживання, наявність і доступність культурної інфраструктури.

Вітчизняні наукові дослідники А. П. Воловик та В. А. Воловик визначили принципи дозвіллевої діяльності як інтересу, єдності реакрації і пізнання та спільності діяльності (Воловик, 1999); І. В. Петрова розкрила організацію дозвілля в зарубіжних країнах, приділивши особливу увагу дозвіллевій діяльності закладів культури з урахуванням різних соціально-демографічних груп населення (Петрова, 2005); В. І. Білоконь виокремлює типи дозвілля залежно від його змісту, а також виділяє різні напрями дозвілля залежно від форм його проведення та організації (Білоконь, 2002).

Великий інтерес становлять роботи сучасних учених, які зробили вагомий внесок у розробку нових форм і методів культурно-дозвіллевої діяльності, пов'язаних з проблемами організації та раціонального використання вільного часу дітей та молоді. Організацію освітньо-дозвіллевої діяльності з молоддю

досліджувала С. Ю. Пащенко (Пащенко, 2000); педагогічну модель організації дозвілля дітей та молоді української діаспори розрила О. П. Диба (Диба, 2005); питання організації та планування дозвіллевої діяльності дітей і підлітків висвітлені у працях О. В. Паскаль (Паскаль, 2007).

Дисертаційна робота С. І. Задворного присвячена дослідженню територіальної організації культурно-мистецької сфери Хмельницької області (Задворний, 2016); Л. Я. Бенівська здійснила класифікацію територіальних громад з виділенням специфічних ознак (Бенівська, 2018); Г. І. Слозанська висвітлила концептуальні засади організації соціальної роботи в територіальній громаді в Україні та схарактеризовано стратегію її розвитку в умовах децентралізації влади (Слозанська, 2018).

Також питання організації культурного життя для мешканців сільської місцевості активно дискутуються журналістами України в медіапросторі, наприклад І. І. Славінська, продюсерка радіо «Культура», журналістка та перекладачка, пропагує ідею, що тільки культура дозволяє жити, співіснувати в територіальних громадах (Bazilik Media, 2022).

Натомість питання організації культурного дозвілля сільського населення в об'єднаних територіальних громадах залишилися поза увагою дослідників.

Метою статті є розкриття та аналіз особливостей роботи з організації культурного дозвілля мешканців села Наумівка Корюківської ОТГ і обґрунтування перспективних напрямів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Сучасна соціокультурна ситуація в країні характеризується цілим рядом негативних процесів, які намітилися в сфері духовного життя українського суспільства: втратою духовно-моральних орієнтирів; відчуженням від культури і мистецтва дітей, молоді і дорослих; істотним зменшенням фінансової забезпеченості установ культури, у тому числі сучасних культурно-дозвіллевих центрів (Бочелюк, 2006: 5).

Важливим етапом в розвитку культури у територіальних громадах стало кардинальне реформування системи місцевого самоврядування, тобто децентралізації влади, передача повноважень і бюджетів з центру «на місця».

Це певним чином вплинуло на фінансування роботи сільських закладів культури, кадрове питання і проведення заходів. У більшості областей та районів, у багатьох містах розроблені й затверджені регіональні програми розвитку культури. Ними передбачені завдання із зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури, підтримки творчих спілок і творчої молоді, професійного мистецтва, підготовки кадрів, охорони культурної спадщини, організації дозвілля населення та ін..

Корюківську об'єднану територіальну громаду (ОТГ) теж торкнулась децентралізація. Після реформи до Корюківської ОТГ увійшло 66 населених пунктів і 20 закладів культури, які в умовах об'єднання змогли існувати і наразі надають культурні послуги більш як 21 000 сільським мешканцям.

Важливим нововведенням у територіальній громаді є регулярне проведення семінарів для клубних працівників на тему: «Організація дозвіллевої діяльності». На цих заходах учасники діляться новими враженнями, обмінюються досвідом впровадження у свою роботу інноваційних технологій у соціокультурній сфері, прослуховують лекції про сучасні форми і методи організації заходів, вчаться написанню проектів, проводять тренінги, які допомагають зробити виховний процес більш цікавим і різноманітним.

Одним з сільських клубів, який увійшов до Корюківської ОТГ і успішно функціонує є Будинок народних традицій і дозвілля села Наумівка, що знаходиться за 8 кілометрів від районного центру міста Корюківка.

З часу заснування у 1983 році, дуже багато чого змінилося у діяльності цього закладу культури. Ще років 20-30 тому, життя в будинку культури вирувало: діяло 15 творчих колективів (чоловічих, жіночих та дитячих); проводились концерти, огляди, конкурси, а наповненість зали під час заходів була вище норми. Зараз стрімко знизилась не тільки кількість концертів, дискотек, вогників, народних гулянь, учасників художньої самодіяльності а й відвідуваність заходів, що негативно позначилася на гуртковій роботі. Важливими причинами цього на сьогодні є:

- пандемія та війна, що поставили певні рамки і вимоги як до працівників культури так і до всіх мешканців села (оскільки населений пункт знаходиться за 30 кілометрів від кордону з агресором);
- недостатнє впровадження інформаційно-комукаційних технологій, як в роботу закладів культури, так і повсякденне життя сільського населення об'єднаної територіальної громади;
- недостатнє фінансування соціокультурної сфери Корюківської ОТГ.

Керівництво Будинку народних традицій і дозвілля села Наумівка постійно організовує моніторинг думок місцевих мешканців після проведення масштабних свят, таких як: «День села», «Свято Івана Купала» і т. д., які щорічно проводяться в селі. По статистиці саме молодь є найбільш масовим відвідувачем культурних закладів. Аналіз респондентів свідчить, що у 2018 році кількість відвідувачів «Дня села» склала близько 700 відвідувачів, а от цей самий захід в 2021 році при пандемії зібрав тільки близько 300 мешканців. Така тенденція спостерігається не тільки на масових заходах, а і на менших за кількістю відвідувачів: концертах, ярмарках, дитячих виставах. Проведене опитування серед місцевих жителів виявило, що:

- більшість мешканців села вже не має бажання відвідувати народні гуляння, культурні заходи де є масове скупчення людей, через нестабільну епідемічну ситуацію (COVID-19);
- частина респондентів надає перевагу спокійному сімейному відпочинку;
- молодь продемонструвала низьку зацікавленість роботою будинку культури через відсутність сучасного інноваційного мультимедійного та аудіовізуального обладнання для створення відеороликів, написання музики, перегляду фільмів та комп'ютерних ігор;
- невелика кількість селян не задоволена радянським підходом до роботи деяких працівників закладу.

Для узагальнення та візуалізації отриманих даних представили їх графічно (рис. 1).

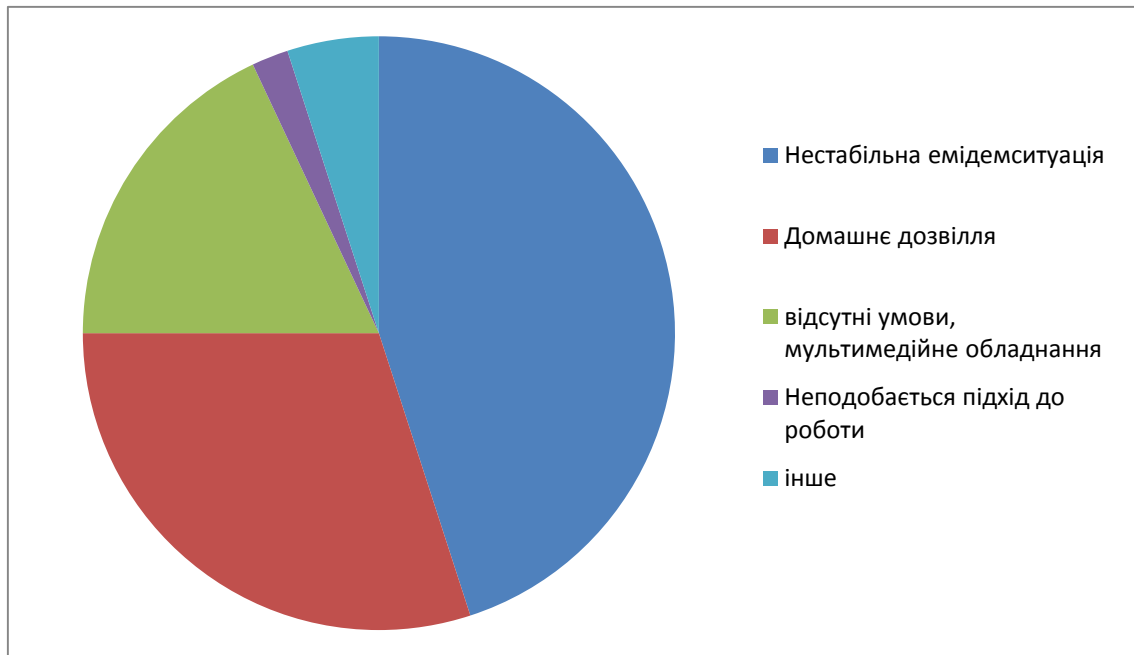

Рис. 1. Причини зменшення кількості відвідувачів соціокультурних заходів села Наумівка Корюківської ОТГ.

Виникають також певні труднощі у працівників Будинку народних традицій і дозвілля села Наумівка по залученню учасників художньої самодіяльності до культурно-просвітницької діяльності. Перш за все вони обумовлені небажанням людей відвідувати заклад культури, в якому у зимовий період немає опалення. Другою причиною є те, що деякі працівники будинку культури все ще ментально залишаються людьми радянського виховання і тієї системи освіти, які не бажають йти в ногу з часом, втілювати в своїй роботі цікаві для молоді інноваційні методи, постійно підвищувати власну кваліфікацію.

Для залучення мешканців до художньої самодіяльності керівники гурткової роботи намагаються прислухатися до думок і рекомендацій кожного учасника, підлаштовуватись під них, бо чітко розуміють, що все це робиться на добровільній основі, і всі люди працюють та мають власні інтереси. Молоді спеціалісти, які працюють більше року, активно залучають дітей молодшого дошкільного та шкільного віку до самодіяльності, бо вони з більшою

зацікавленістю проявляють інтерес до сцени і участі в заходах. Керівництво Будинку культури для своїх постійних учасників регулярно організовує вечори відпочинку, тематичні дні, гастрономічні вечорниці, вогники, тим самим через позитивні відгуки пробуджуючи в інших односельців цікавість до діяльності самодіяльних творчих колективів та роботи закладу культури в цілому.

Проведення того чи іншого заходу потребує залучення додаткових коштів, що надходять від постійних спонсорів та меценатів, які фінансово підтримують культурне життя свого села. Секрет успішної роботи сільського клубу, насамперед, це тісна співпраця влади, освіти, культури, місцевих бізнесменів.

Недостатнє сьогодні технічне оснащення є проблемою, яку намагається вирішити дирекція Будинку народних традицій і дозвілля села Наумівка, адже саме з мультимедійним обладнанням можна підняти активність закладу. Дане питання можна було б вирішити через подання на проекти бюджету, але умови війни вплинули на закупівлю оснащення, адже все фінансування спрямоване на допомогу ЗСУ.

Зараз, в умовах війни, активність будинку культури знизилась, через постійні і затяжні повітряні тривоги, що відлякують людей, наводять паніку, та проблему з укриттям, яке повинно відповідати вимогам ДСНС. Проте дирекція навіть в таких умовах проводить короткотривалі зустрічі з переселенцями, організовує майстер класи, соціально-важливі бесіди, фотовиставки та ін. Також іншим культурним фронтом, на якому заклад активно працює, є волонтерство. Спортивна зала, що входить до клубного закладу, була переоблаштована на центр з виготовлення сіток, окопних свічок, кікімор, плетення шкарпеток воїнам та збору посилок для ЗСУ та ін.

Враховуючи існуючі проблеми, дирекція Будинку народних традицій і дозвілля села Наумівка веде роботу у таких напрямках:

- впровадження в закладі малих форм роботи, наприклад, плануючи вогник, тематичний вечір, проведення нестандартного свята

запрошується мала група людей, яким цікаво було б на цьому заході;

- поділ населення за віковими категоріями та підлаштування культурної діяльності під їхні інтереси;
- залучення до співпраці активних небайдужих односельців та цілих сімей на громадських засадах;
- покращення PR-кампанії роботи Будинку культури та програм заходів;
- покращення зворотного зв'язку керівництва закладу з працівниками;
- проведення моніторингу якості культурно-дозвілдової діяльності закладу серед відвідувачів заходів після їх проведення;
- тісна співпраця с державними установами, органами самоврядування, громадськими організаціями, місцевими підприємствами та підприємцями;
- волонтерська діяльність під час військового стану.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що у вирішенні багатьох проблем, що сьогодні існують в організації культурного дозвілля сільського населення не можна покладатися лише на вище керівництво держави і галузі, а потрібні спільні зусилля всіх рівнів влади, культпрацівників, та небайдужих людей.

Одним з варіантів вирішення проблеми у майбутньому мирному часі є трансформація закладу культури у багатофункціональний «хаб», тобто культурно-освітньо-розважальний центр, який об'єднував би в собі функції комп'ютерного клубу, громадського простору для спілкування, і місця для проведення культурно-розважальних заходів. Створення такого центру, сприяло б залученню людей до аматорської творчості, культурного відпочинку, підвищенню ефективності культурно-освітньої роботи.

Багато уваги працівникам Будинку народних традицій і дозвілля села Наумівка необхідно приділити створенню інформаційних продуктів для

реклами клубу та підвищення мотивації до спільної діяльності відвідувачів: відеофільми; фото-презентації; сучасні мультимедійні інтерактивні проєкти, друкованої рекламної продукція (буклети, флаєри, листівки, оголошення, запрошення); інтернет-реклама через у всіх соціальних мережах: Facebook, TikTok, Instagram, Telegram та на офіційному сайті закладу.

Також важливим моментом, який суттєво підвищить якість в роботі закладу, може стати неформальна освіта працівників сільських клубів, які б самостійно могли пройти онлайн-курси, семінари, вебінари, ворк-шопи, майстер-класи для підвищення своєї компетентності, отримання якісних знань та нових навичок використання сучасних методів і форм роботи з населенням.

На практиці результати даного дослідження можуть бути застосовані у роботі працівників закладів культури інших об'єднаних територіальних громад України та використані при навчанні студентів у галузі культури і мистецтва спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bazilik Media — медіа про комунікації. Я вірю, що культура народу розвивається у здатності створювати мистецтво. URL: <https://bazilik.media/ia-viriu-shcho-kultura-narodu-rozvyvaietsia-u-zdatnosti-stvoriuvaty-mystetstvo/> (дата звернення: 16.11.2022).
2. Cedos – Громадська організація «Центр дослідження суспільства». Дослідження дозвілля і культурних потреб міської молоді в Україні. URL: <https://cedos.org.ua/researches/doslidzhennia-dozvillia-i-kulturnykh-potreb-miskoi-molodi-v-ukraini/> (дата звернення: 16.11.2022).
3. MediaLab – проєкт Львівського медіафоруму. Як розповідати про локальну культуру. URL: <https://medialab.online/news/pro-lokalnu-kulturu/> (дата звернення: 16.11.2022).
4. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. №1(87). С. 30-39.

5. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Колтун В. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. Київ, Рада Європи, 2017. 129 с.
6. Білоконь В. І. Культурно-дозвіллева діяльність. Мелітополь, 2002. 53 с.
7. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. Київ, Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
8. Волинський обласний науково-методичний центр культури. Особливості організації культурно-дозвіллевої діяльності з дітьми та підлітками у літній період. URL: http://www.nmck-volyn.com.ua/scenarios_detail.php?id=219 (дата звернення: 16.11.2022).
9. Воловик А. П., Воловик В. А. Педагогіка дозвілля. Харків, 1999. 329 с.
10. Диба О. П. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та молоді української діаспори: автореф. дис. ... канд. пед. Київ, 2005. 21 с.
11. Задворний С. І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області): автореф. дис. ... канд. геогр. наук. Львів, 2016. 22 с.
12. Паскаль О. В. Соціальна робота у сфері дозвілля: навч. посібник. Одеса: Поліграф, 2007. 120 с.
13. Пашенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвіллевої діяльності учнівської молоді: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2000. 23 с.
14. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах. Київ, 2005. 408 с.
15. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: моногр. Тернопіль, 2018. 382 с.

REFERENCES

1. Bazilik Media — media pro komunikatsii. Ya viriu, shcho kultura narodu rozvyvaietsia u zdatnosti stvoriuvaty mystetstvo. [I believe that the culture of the people develops in the ability to create art]. URL: <https://bazilik.media/ia->

[viru-shcho-kultura-narodu-rozvyvaietsia-u-zdatnosti-stvoriuvaty-mystetstvo/](#)

(Last accessed: 16.11.2022) [in Ukrainian].

2. Cedos – Hromadska orhanizatsiia “Tsentr doslidzhennia suspilstva”. Doslidzhennia dozvillia i kulturnykh potreb miskoi molodi v Ukraini. [Study of leisure and cultural needs of urban youth in Ukraine]. URL: <https://cedos.org.ua/researches/doslidzhennia-dozvillia-i-kulturnykh-potreb-miskoi-molodi-v-ukraini/> (Last accessed: 16.11.2022) [in Ukrainian].
3. MediaLab – projekt Lvivskoho mediaforumu. Yak rozpovidaty pro lokalnu kulturu. [How to talk about local culture.]. URL: <https://medialab.online/news/pro-lokalnu-kulturu/> (Last accessed: 16.11.2022) [in Ukrainian].
4. Benovska L. Ya. Terytorialna hromada yak subiekt rehuliuвання rozvytku terytorii: teoretychni aspekty. [Territorial Society as a Subject of Territorial Development Regulation: Theoretical Aspects]. Regional economy, 2018. vol.1(87). pp. 30-39 [in Ukrainian].
5. Berdanova O. V., Vakulenko V. M., Hrynychuk N. M., Koltun V. S., Kuibida V. S., Tkachuk A. F. Upravlinnia rozvytkom ob'iednanykh terytorialnykh hromad na zasadakh hromadskoi uchasti. navch. posib. [Management of the development of united territorial communities based on public participation]. Kyiv: Rada Yevropy, 2017, 129 p. [in Ukrainian].
6. Belokon V. I. Kulturno-dozvillieva diialnist. [Cultural and leisure activities]. Melitopol, 2002, 53 p. [in Ukrainian].
7. Bochelyuk V. I., Bochelyuk V. V. Dozvillieznavstvo. Navchalnyi posibnyk. [Leisure studies. Tutorial]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006, 208 p. [in Ukrainian].
8. Volynskyi oblasnyi naukovo-metodychnyi tsentr kultury. Osoblyvosti orhanizatsii kulturno-dozvillievoi diialnosti z ditmy ta pidlitkamy u litnii period. [Features of the organization of cultural and leisure activities with children and adolescents in the summer]. URL: <http://www.nmck->

volyn.com.ua/scenarios_detail.php?id=219 (Last accessed: 16.11.2022) [in Ukrainian].

9. Volovyk A. P., Volovyk V. A. Pedahohika dozvillia. [Leisure pedagogy]. Kharkiv: KhDAK, 1999, 329 p. [in Ukrainian].
10. Dyba O. P. Pedahohichni zasady orhanizatsii dozvillia ditei ta molodi ukrainskoi diaspory. [Pedagogical foundations for organizing leisure activities for children and youth of the Ukrainian diaspora]. , Kyiv: Kyivskyi nats. un-t kultury i mystetstv, 2005, 21 [in Ukrainian].
11. Zadvornyi S. I. Terytorialna orhanizatsiia kulturno-mystetskoii sfery rehionu (na materialakh Khmelnytskoi oblasti). [Territorial organization of the cultural and artistic sphere of the region (on the materials of the Khmelnytsky region)], (PhD Thesis), Lviv: LNU im. Ivana Franka, 2016, 22 [in Ukrainian].
12. Paskal O. V. Sotsialna robota u sferi dozvillia: navch. posibnyk. [Social work in the field of leisure: textbook. allowance]. Odesa: Polihraf, 2007, 120 p. [in Ukrainian].
13. Pashchenko S. Yu. Pidhotovka sotsialnykh pedahohiv do orhanizatsii osvitho-dozvillievoi diialnosti uchnivskoi molodi. [Training of social teachers for the organization of educational and leisure activities of young students], Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova, 2000, 23 [in Ukrainian].
14. Petrova I. V. Dozvillia v zarubizhnykh krainakh. [Leisure in foreign countries]. Pidruchnyk. Kyiv: Kondor, 2005, 408 p. [in Ukrainian].
15. Slozanska H. I. Sotsialna robota v terytorialnii hromadi: teorii, modeli ta metody. [Social work in a territorial society: theories, models and methods]: monohr. Ternopil: TNPU imeni V. Hnatiuka, 2018. 382 p. [in Ukrainian].